

ЛІДЕРИ НАУКОВОГО ПОШУКУ

Видатні вчені в галузях фізики, хімії, медицини, автори найяскравіших літературних творів, діячі, що зробили визначний внесок у справу миру і провідні економісти щороку 10 грудня отримують у Стокгольмі найпрестижнішу міжнародну відзнаку – Нобелівську премію: золоту медаль, диплом і чек на величезну суму шведських крон. Проте світова наукова спільнота цінує цю нагороду не стільки за її грошовий еквівалент, скільки за якість символу – визнання особливих заслуг лауреата, бо саме Нобелівська премія дала можливість зафіксувати обриси розвитку науки більш ніж за 100 років.

Хто нині отримав із рук короля Швеції Карла XVI Густава Нобелівську премію 2008 року?

ФІЗИКА

За відкриття у фізиці елементарних частинок, які пояснюють, чому Всесвіт складається з матерії, відзначено вчених із США та Японії Йоїтіру Намбу (Yoichi Nambu), Макото Кобаясі (Makoto Kobayashi) і Тосіхіде Маскава (Toshihide Maskawa).

Половину премії отримав Йоїтіру Намбу – 1921 року народження, який працює в Інституті Енріко Фермі (США, Чикаго). Його відзначено за відкриття механізму спонтанного порушення симетрії у фізиці елементарних частинок.

Суму, що залишилася, розділили між собою Макото Кобаясі (1944 р. н.) – співробітник лабораторії КЕК (Японія, Цукуба), і Тосіхіде Маскава (1940 р. н.) з Інституту теоретичної фізики Кіотського університету (Японія, Кіото). Їхні винаходи допомагають передбачати існування в природі щонайменше трьох сімейств кварків.

МЕДИЦИНА ТА ФІЗІОЛОГІЯ

Французи Люк Монтаньє (Luc Montagnier; 1932 року народження, професор, директор Світового фонду досліджень і запобігання СНІДу в Парижі), Франсуаз Барре-Сінуссі (Françoise Barré-Sinoussi; народилася в 1947 році, працює на посаді професора Інституту Пастера в Парижі, очолює підрозділ із дослідження ретровірусних інфекцій) і німець Гаральд цур Гаузен (Harald zur Hausen; 1936 року народження, головний редактор міжнародного журналу досліджень раку International Journal of Cancer) розділили Нобелівську премію в галузі медицини і фізіології.

Французи отримали половину суми премії за відкриття та виділення вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ), створивши «одну з передумов розуміння біології СНІДу та способу його лікування» – відзначено в офіційному повідомленні Нобелівського комітету. У 1982 р. група вчених під керівництвом Люка Монтаньє розпочала дослідження з

метою виявлення можливого збудника нещодавно описаного незвичайного захворювання — синдрому набутого імунodefіциту, що характеризується прогресуванням послаблення життєво важливої імунної системи. 1983 р. цей вірус було відкрито. Швидко виявлення збудника СНІДу сприяло подальшому розробленню способів боротьби з цією страшною хворобою.

Німецький науковець отримав другу половину премії за відкриття зв'язку між папіломавірусами людини та раком шийки матки в жінок. Робота Гаральда цур Гаузена допомагає лікувати хворобу, яку називають «мовчазним убивцею жінок», оскільки її виявляють здебільшого тоді, коли вже буває надто пізно для застосування ефективної терапії. Зв'язок між папіломавірусами людини й цією формою раку надзвичайно важливий, тому що зазначені віруси наявні в переважній більшості жінок. Головний практичний результат робіт Г. цур Гаузена — розроблення простих та ефективних програм профілактичної вакцинації проти папіломавірусу.

ХІМІЯ

Лауреатами Нобелівської премії з хімії стали троє американських учених — Осама Сімомура (Osamu Shimomura; народився 1928 р. у Кіото. Дослідження флюоресценції морських безхребетних розпочав у Нагойському університеті. 1960 р. переїхав до США), Мартін Чалфі (Martin Chalfie; 1947 р. н., навчався в Гарварді, де в 1977 р. здобув докторський ступінь за дослідження в галузі нейробиології. Нині професор Колумбійського університету в Нью-Йорку) і Роджер Цянь (Roger Tsien; народився 1952 р. у Нью-Йорку в родині китайського емігранта. У 1977 р. здобув докторський ступінь у Кембриджі (Велика Британія). Із 1989 р. — професор Каліфорнійського університету в Сан-Дієго).

Їх нагороджено за створення і вивчення різних форм флюоресцентного білка. Його вперше виявлено в медузи *Aequorea victoria* 1962 р. Білок GFP (green fluorescent protein) світиться зеленим кольором, коли на нього падає світло з певною довжиною хвилі, є одним із найважливіших інструментів у біохімії та молекулярній біології, із його допомогою вчені спостерігають за процесами, які відбуваються в клітині. Крім цього, на основі GFP створено безліч білків, що світяться іншими кольорами. Відкриття зеленого флюоресцентного білка дало поштовх для розвитку нового напрямку в біохімії.

ЛІТЕРАТУРА

Французський письменник Жан-Марі Густав ле Клезіо (Jean-Marie Gustave Le Clezio; 1940 року народження, закінчив Університетський літературний коледж у Ніцці. Потім переїхав до США, де присвятив себе викладацькій діяльності) отримав Нобелівську премію з літератури.

Журі відзначило його як «автора нових напрямів, поетичних пригод і чуттєвого екстазу, дослідника суті людини за межами панівної цивілізації та всередині її». Свій перший роман «Протокол» Ж.-М. ле Клезіо написав у 23-річному віці, за який отримав Гонкурівську премію. Відтоді письменник написав ще понад 30 книг: збірники оповідань, романи, есе, переклади. У 1963—1975 рр. основними темами його прози були божевілля, мовлення і письмо — улюблені об'єкти для роздумів тодішніх володарів дум французької інтелігенції (Барта, Фуко, Делеза). Він позиціонував себе як бунтар-новатор. Із кінця 70-х рр. ХХ ст. стиль письменника різко змінюється, пріоритетними в його творах стають теми дитинства, дорослішання і мандрів. У 1980 р. Ж.-М. ле Клезіо за роман «Пустеля» стає першим лауреатом нещодавно заснованої

премії імені Поля Морана. Згідно з опитуванням, 13% читачів французького літературного часопису «Ліра» вважають Ж.-М. ле Клезіо найвидатнішим із сучасних французьких письменників.

ПРЕМІЯ МИРУ

Лауреатом Нобелівської премії миру став екс-президент Фінляндії Марті Ахтісаарі (Martti Ahtisaari; 1937 року народження. Розпочав кар'єру як шкільний учитель. 1965 р. вступив на дипломатичну службу. Двадцять років Ахтісаарі працював поза межами Фінляндії. У 1994 р. переміг на виборах президента Фінляндії й обіймав посаду до 2000 р. Потім вирішив не балотуватися на наступний термін, щоб присвятити більше часу миротворчій місії і розв'язанню міжнародних конфліктів).

Норвезький комітет відзначив його за зусилля в утвердженні миру у світі. Він був посередником у конфліктах на різних континентах планети — в Африці, Азії, Європі та на Близькому Сході. У 2005 р. за його допомогою вдалося розв'язати конфлікт в Індонезії, який тривав понад 140 років. Переговори між індонезійським урядом та сепаратистським рухом у провінції Ачех, які проводили у Фінляндії, завершилися підписанням мирного договору.

Ахтісаарі був також чільним представником ООН на переговорах щодо Косово. Він кілька разів потрапляв у списки номінантів Нобелівської премії миру.

ЕКОНОМІКА

Нобелівську премію з економіки вручено професорові Принстонського університету Полу Кругману (Paul Krugman; народився 1953 року в Нью-Йорку. Докторський ступінь здобув у 1977 р. у Массачусетському технологічному інституті. Нині викладає в Принстонському університеті) за аналіз торговельних моделей та місць розташування економічної активності. Він створив нову економічну теорію, яка пояснює процеси і результати вільної торгівлі, урбанізації та глобалізації. Згідно з нею, процвітання різних країн зумовлене ефектом масштабу: у довгостроковій перспективі економічно вигідніше виробляти більшу кількість однакових товарів і послуг. При цьому економічну перевагу матиме держава з більшою кількістю населення.

Ученому давно пророкували «нобелівку». У 1995 р. Кругман став лауреатом премії Адама Сміта, у 2000 р. — Ректенвальда, а у 2004-му — принца Астурійського. Пол Кругман також відомий як публіцист: 8 років веде власну колонку в The New York Times, а його блог в Інтернеті — один із найвідоміших серед присвячених економічній тематиці.